

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди
Кафедра освітології та інноваційної педагогіки
Жешувський університет (Республіка Польща)
Університет третього віку в Громадкі (Республіка Польща)
Європейський інститут безперервної освіти (Словацька Республіка)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)

МАТЕРІАЛИ
V Міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

31 березня – 2 квітня 2021 року

Том 1

ХАРКІВ
2021

ББК 74.58+74.20+88.40+88.840

УДК 37.013.77:[378+373.5]

П86

ISBN 978-617-7886-20-3

Редакційна колегія:

Золотухіна С. Т. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ворожбіт-Горбатюк В. В. – професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Лупаренко С. Є. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Попова О. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Рогова Т. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Штефан Л. А. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Твердохліб Т. С. – д-р пед. наук, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Лазарєва О. М. – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Дейниченко Г. В. – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Відповідальність за зміст, стилістику, орфографію та пунктуацію статей несуть автори

Затверджено редакційно-видавничою радою

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

(протокол №2 від 10.03.2021 року)

Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 31 березня – 2 квітня 2021 р.). У 2 томах. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : «Мітра», 2021. Т.1. 313 с.

У збірнику відображено психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої школи в умовах сучасних викликів. Він містить результати досліджень учених, викладачів, учителів, наукові пошуки докторантів, аспірантів, студентів з питань розвитку педагогічної науки й освіти, психолого-педагогічних аспектів інклюзивної освіти, організації дистанційного навчання, реалізації інноваційних технологій, розвитку обдарованої особистості в сучасному освітньому середовищі, професійної підготовки фахівця а також сучасних проблем порівняльної педагогіки.

Матеріали стануть у нагоді науковцям, докторантам, аспірантам, викладачам, магістрам і студентам вищих закладів освіти, практичним працівникам у галузі освіти.

Видано за рахунок авторів.

ISBN 978-617-7886-20-3

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2021

ЗМІСТ

Секція І

Вектори розвитку педагогічної науки: методологія, історичний і компаративний дискурс	9
Балацинова А. Д. Ігнатій Петрович Козачинський – член ради при попечителі київського навчального округу з управління фондушевеними справами	9
Барабус А.А., Васюгіна Т. М. Структура громадянської компетентності особистості та підходи до її формування у педагогічній теорії і практиці	12
Бєляєв С. Б. Еволюція методологічних підходів у розробленні освітньо-професійних програм підготовки фахівців	15
Борисенко Н. О. Нове і традиційне у вихованні майбутнього вчителя	19
Го Іцзян Тенденції модернізації музично-педагогічної освіти в сучасному Китаї	22
Завгородня Т. К. Персоналістичний дискурс історико-педагогічних досліджень	25
Золотухіна С. Т. Єдність навчання і виховання – умова формування особистості фахівця	28
Князян М. О., Князян Р. Х. Теоретичні засади інноватизації загальної середньої освіти в Польщі	32
Кузнецова О. Ю., Троцько А. В., Штефан Л. А. Мета, завдання та функції театральної педагогіки як науки	35
Лупаренко С. Є. Дитинство та розвиток дитини з точки зору різних наукових підходів і теорій	39
Малихін О. В., Арістова Н. О. Актуальні питання післядипломної освіти вчителів в умовах непрогнозованих впливів (пандемія COVID-19): трансформація людських цінностей	42
Мельник В. А., Васильєва О. А. Теоретичний аналіз наукових позицій про пізнавальну самостійність дітей	45
Пісоцька М. Е., Кадашевич К. О. Індивідуалізація навчання учнів класичній хореографії у середніх спеціальних навчальних закладах України: історико-педагогічний аспект	48
Тарарак О. В., Тарарак М. Ю. Формування художньо-естетичної культури особистості в системі освіти Німеччини	51

ДИТИНСТВО ТА РОЗВИТОК ДИТИНИ З ТОЧКИ ЗОРУ РІЗНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ І ТЕОРІЙ

Лупаренко С. Є.

доктор педагогічних наук, професор

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

У тезах розкриваються погляди на дитинство та особливості розвитку дитини з точки зору різних наукових підходів і теорій: біогенетичного (теорія рекапітуляції, психоаналітична теорія), соціогенетичного та персоногенетичного підходів, теорій когнітивного напрямку.

Ключові слова: дитина, дитинство, біогенетичний підхід, соціогенетичний підхід, персоногенетичний підхід, теорії когнітивного напрямку.

The article presents the views on childhood and specific features of children's development according to the ideas of various scientific theories and approaches, namely: biogenetic approach (recapitulation theory, psychoanalytic theory), sociogenetic approach, personogenetic approach, theory of cognitive direction.

Key words: child, childhood, biogenetic approach, sociogenetic approach, personogenetic approach, theory of cognitive direction.

Питання дитинства та розвитку дитини завжди цікавили науковців, тому вони ставали об'єктом вивчення різних наук, кожна з яких по-різному тлумачить категорії «дитина», «дитинство» і робить акцент на окремих особливостях розвитку дитини.

Необхідно підкреслити, що в науці склалися різні підходи і теорії, що досліджують образ дитини та її розвиток, як-то: біогенетичний підхід, соціогенетичний підхід, персоногенетичний підхід, а також теорії когнітивного напрямку [1; 8].

Зокрема, *біогенетичний підхід*, який орієнтується на певні антропогенетичні властивості дитини (задатки, темперамент, вік, стать, спонукання, властивості мозку), включає теорію рекапітуляції (С. Холл) [12], психоаналітичну теорію (З. Фрейд) [10].

Згідно з теорією рекапітуляції дитина протягом дитинства проходить увесь хід розвитку людства від первісної дикості до сучасної культури, а саме: від народження до 5 років – період дикості (дитина виявляє прагнення копатися в землі, кладе собі до рота все, що знайде); від 4 до 12 років – період полювання і захоплення здобичі (страх дитина перед чужими, дії потайки, жорстокість, у неї переважають ігри в піжмурки, хованки); від 9 до 14 років – період пастухування (діти виявляють ніжність до тварин, прагнення мати власного домашнього улюбленця, а також будують підземелля, курені); від 12 до 16 років – період землеробства (дитина виявляє захоплення садівництвом); від 14 років – торгово-промисловий період (на перший план у дитини виходять грошові інтереси).

У свою чергу, психоаналітичний підхід вважає, що дитина народжується з певним запасом енергії («лібідо»), і на кожній стадії розвитку дитини «лібідо»

зосереджується в певній частині тіла, подразнення й активізація якої веде до задоволення значущих для дитини потреб. Джерелом психічного розвитку дитини представники цієї теорії вважають потяг й інстинкти.

Соціогенетичний підхід до дитини (А. Бандура, Е. Еріксон, Б. Скіннер) [2; 11; 14] зосереджує свою увагу на вивченні процесів соціалізації дитини, набутті нею соціальних установок, ціннісних орієнтацій, засвоєнні соціальних норм і ролей. За Е. Еріксоном, розвиток дитини обумовлений результатами подолання кризи (конфлікту), що виникає у вузлових точках процесу розвитку. Так, завдання першої стадії дитячого розвитку (від народження до 1 року) – установити довіру дитини до зовнішнього світу, що є основою формування позитивного самовідчуття й оволодіння новими видами діяльності (конфлікт дитини із зовнішнім світом); завдання другої стадії (від 1 до 3 років) – дати дитині відчуття себе самостійною, упевненою у власних можливостях (конфлікт дитини із самою собою); третя стадія (від 3 до 6 років) відзначається конфліктом між ініціативою та почуттям провини в дитини, що виявляється у розвитку в неї впевненості у собі та своїх можливостях, появі почуття провини за скоєні нею дії – усе це при нормальній, адекватній реакції та підтримці дорослих є основою дослідницької діяльності дитини; четверта стадія (від 6 до 12 років) відзначається конфліктом між психологічною готовністю до засвоєння дій, що виконуються дорослими, і фізичною можливістю дитини виконувати їх самостійно; завданням п'ятої стадії (від 13 до 18 років) є навчитися вірно ідентифікувати себе з дорослими (конфлікт між почуттям ідентичності, що формується, і рольовою невизначеністю); шоста стадія (період ранньої дорослості) визначається конфліктом між близькістю (здатністю особистості віддати частину себе іншій людині, не побоюючись при цьому втратити власну ідентичність) та ізоляцією; завдання сьомої стадії полягає в розвитку індивідом власної цілеспрямованості, яка робить життя продуктивним (конфлікт між соціальними проблемами і можливістю індивіда розв'язувати їх); восьмий етап передбачає ретроспективну оцінку людиною свого життя, можливості самореалізації та, унаслідок цього, задоволеність (або незадоволеність) ним.

Теорії когнітивного напрямку (теорії Дж. Брунера, Л. Колберга, Ж. Піаже) [3; 7] ґрунтуються на положенні про те, що розвиток складається з еволюціонування психічних структур або способів обробки інформації, які частково запрограмовані й залежать від ступеня зрілості індивіда, а також від соціальних умов, завдяки яким відбувається когнітивний розвиток дитини.

Представники *персоногенетичного (антропологічного) підходу* (О. Іонова, А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Штайнер) [4; 6; 9; 13] особливу увагу приділяють активності, самосвідомості й самореалізації, творчості особистості, формуванню людського «Я», вихованню індивідуальних здібностей та характеру. На їхню думку, розвиток дитини має спонтанний характер і визначається вродженим прагненням до самоактуалізації. Згідно з цими ідеями (О. Іонова, Р. Штайнер) людина являє собою триєдність тіла, душі й духу, тобто формується образ людини як урегульована взаємодія тілесних та душевно-духовних функцій і видів діяльності, у якій пріоритетну роль має найвищий принцип людини – її духовні індивідуальні сили. У триєдності тіла, душі та духу людська душа охоплює два

полюси – сферу фізичного і сферу духовного. Із фізичного світу походять інстинкти і потяги. Тіло людини, підкорюючись певним законам, завжди розвивається до однієї, висунутої з самого початку, мети – до зрілого організму. У духовній сфері людська душа знаходиться в реальному духовному світі, де власне «Я» людини перебуває як духовна істота, яка осягається душею в усвідомленні власного «Я» та його осмисленні. Людська душа, знаходячись між сферами духовного та фізичного, є тією ареною, на якій зустрічаються обидві сили й де людина постає як істота «тут і зараз» [5, с. 45].

Отже, різні наукові підходи і теорії у розумінні дитинства та дитини спираються на певні особливості та рушійні сили її розвитку (генетичні, психічні, соціальні). Найпоширенішим зараз є антропологічний підхід, який передбачає розуміння дитини як цілісної (тілесно-душевно-духовної) істоти та визначає важливість кожного із вищезазначених факторів для повноцінного розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Асмолов А. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. Москва : Смысл, 2001. 416 с.
2. Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург : Евразия, 2000. 320 с.
3. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации / пер. с англ. К. Бабицкого. Москва : Прогресс, 1977. 413 с.
4. Іонова О. Образ дитини у Штайнер-педагогіці. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. № 1. С. 44–48.
5. Історія педагогіки / [С. Білецька, В. Білик, Н. Борисенко та ін.] ; за ред. А. Троцько. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2008. 545 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / пер. с англ. А. Татлыбаевой. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 478 с.
7. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / [сост. В. Луков]. Санкт-Петербург : Союз, 1997. 256 с.
8. Психология детства : учебник / [В. Аверин, Г. Виленская, Ж. Дандарова и др.] ; под ред. А. Реана. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 368 с.
9. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / под ред. Е. Исениной ; пер с англ. М. Исениной. Москва : Прогресс, Универс, 1994. 480 с.
10. Фрейд З. Вступ до психоаналізу / пер. з нім. П. Тарашука. Київ : Основи, 1998. 709 с.
11. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Радикальный бихевиоризм. Б. Скиннер / пер. с англ. Н. Муравьева. Санкт-Петербург : Прайм-Евროзнак, 2007. 128 с.
12. Холл С. Очерки по изучению ребенка. Куклы. Собственность у детей. Куча песку / ред., авт. предисл., пер. Н. Виноградов. Москва : Пучина, 1925. 144 с.
13. Штайнер Р. Общее учение о человеке как основа педагогики / пер. с нем. Д. Виноградова. Москва : Парсифаль, 1996. 176 с.
14. Эриксон Э. Детство и общество / пер. с англ. и науч. ред. А. Алексеев. Санкт-Петербург : Летний сад, 2000. 592 с.